

Nyugdíjparadigma

Augusztinovics Mária és Matits Ágnes előadása az Operációkutatás és Aktuáriustudományok Tanszék szemináriumán

Az Operációkutatás és Aktuáriustudományok Tanszék tanszéki szemináriumsorozatának idei első két eseményén, 2010. február 18-án és március 3-án Augusztinovics Mária és Matits Ágnes mutatta be a Nyugdíj és Időskor Kerekasztal számára kidolgozott nyugdíjrendszer elképzeléseit. Az első alkalommal Augusztinovics Mária a nyugdíjreformok lényegéről és magyarországi szükségességéről tartott előadást, a második alkalommal pedig Matits Ágnes avatta be a hallgatóságot a kettejük által javasolt nyugdíjreform részleteibe. A következőkben e két előadás rövid összefoglalóját közöljük. A Széchenyi-díjas Augusztinovics Mária a BCE címzetes egyetemi tanára, Matits Ágnes pedig címzetes egyetemi docense.

AUGUSZTINOVICS MÁRIA: NYUGDÍJREFORM – KEREKASZTAL-PARADIGMÁK

Különbséget kell tennünk a *nyugdíjreform* és egy meglévő nyugdíjrendszer paramétereinek változtatásai között. A tizenharmadik havi nyugdíj bevezetése/eltörlése, a nyugdíjkorhatár emelése, a járadékkulcsok változtatása, a nyugdíjat meghatározó formulákban szereplő jövedelmek superbruttósítása mindmind *csak paraméteres változtatások*, amelyek rövid távú célzattal, esetenként hosszabb távú hatással bíró intézkedé-

sek, azonban nyugdíjreformnak szerencsebb azt nevezni, amikor az egész rendszer működési módja változik meg. Ilyen reformokat nem ajánlott évente vagy akár ötévente végrehajtani, mert hatásuk évtizedeken keresztül érvényesül. A paraméterek változtatgatása ezzel elmentésben évente vagy gyakrabban is megtörténhet, mint ahogy az a kiszámítható működést nem elősegítve napjainkban meg is történik.

Havran nyugdíjparadigmának nevezi a nyugellátások finanszírozására és alapelveire, a jogosultságok gyűjtésére és a kezelt kockázatok összességére vonatkozó jellemzők összességét. A hazai nyugdíjszakértőkből álló *Nyugdíj és Időskor Kerekasztal* (NYIKA) két és fél éves működésének végére kidolgozott öt különböző nyugdíjparadigmát, amelyek fokozatos bevezetéssel (2013-tól) alkalmasak lennének a magyarországi nyugdíjrendszer reformszerű megváltoztatására. Ezeket az elképzeléseket mutatja be a testület zárójelentése, amely könyvalakban és az interneten is elérhető.*

Milyen funkciói vannak egy öregségi nyugdíjrendszernek? Ezen alapkérdésre adott válaszok nagyban befolyásolják, milyen nyugdíjrendszer képes a legmegfelelőbben kielégíteni a vele szemben támasztott igényeket. Az előadó a következő válaszok mentén fejtette ki mondanóját: a nyugdíjrendszer alapvető funkcióinak tekintette egyrészt az életpályamenti fogyasztás változékonyságának valamilyen mértékű kisimítását, másrészt a

* Jelentés a Nyugdíj és Időskor Kerekasztal tevékenységéről, Magyarország Holnap, 2010 Budapest, http://nyugdij.magyarorszagholnap.hu/images/Nyugdij_kerekasztal_jelentes.pdf

végletes időskori szegénység meggátolását. Ezen második kívánalom feltétlenül újraelosztást szül, amivel szemben természetes és jogos elvárás az átláthatóság és kiszámíthatóság. További elvárásaink a rendszerrel szemben, hogy aktuáriusi értelemben korrekt legyen, azaz az egyén szintjén a várható befizetések értéke egyezzen meg a várható életjáradék értékével. Mindez rendszerszinten azt jelenti, hogy az öregségi nyugdíjnak a második kívánalmat teljesítő szolidaritási jellegű finanszírozása kivételével a rendszer hosszú távon *önfenntartó*, azaz a járulékok fedezik a járadékokat. Ezzel szemben az egyes években ennek a megvalósítása nem stacionér népesség és változó foglalkoztatottság mellett mindenképpen nehézségekbe ütközik, amit a nyugdíjrendszernek kezelnie kell.

A rendszerben megjelenő esetleges szolidaritási elem lehet univerzális, *mindenkire kiterjedő* jellegű vagy *rászorultsági* alapú. Ezek közötti választáskor fokozott figyelemmel kell lennünk arra, hogy melyik mire ösztönzi az ország munkaképes népességét a jelenleg amúgy is rendkívül alacsony foglalkoztatottsági mutatók mellett.

A 2010-es választásokat megelőző nyugdíjvita átpolitizáltságáról szólva az előadó kifejtette, hogy a közbeszédben megjelent vélekedésekkel szemben egy nyugdíjreform mindig elsősorban és túlnyomó mértékben nem a nyugdíjasok életére lesz hatással, hanem az aktív korúakra, akik az új szabályok szerint gyűjtik össze jogosultságaikat, és kapják majd nyugdíjaskorukban járandóságukat. Ennek kapcsán szó esett a svédországi nyugdíjreform konszenzusos, tízéves szakmai előkészítést követő megvalósításáról.

A továbbiakban az előadó bemutatta a jelenlegi magyar nyugdíjrendszert és a legutóbbi, 1998-as nyugdíjreformot, ami-

kor is a magánnyugdíjpénztárak működése lehetővé vált a munkavállalók belépésének életkortól függően választható, illetve kötelező volta mellett.

Miért van szükség nyugdíjreformra?
Nem elsősorban az elöregedő társadalomban meglévő úgynevezett demográfiai bomba miatt, hanem a meglehetősen alacsony foglalkoztatottság miatt ("munkapiaci bomba"), a jelenlegi áttekinthetetlen újraelosztási mechanizmusok miatt, és a társadalombiztosítási és a magánnyugdíjpénztári rendszer közötti aszimmetriák miatt. Mindezen jelenségek számszerűsített bemutatása után az előadó áttért a NYIKA működésének bemutatására.

A NYIKA tagjai számos intézmény és szervezet (MTA, Idősügyi Tanács, Országgyűlési bizottságok, PSZÁF, Pénzügyminisztérium stb.) által delegált szakértők voltak, az úgynevezett pártpolitikai szempontok kizárásával. A NYIKA a tagok teljes egyetértésével működött az alapvető kérdések tárgyalását illetően, és közös megegyezésre jutott néhány fontos ügyben, így például az egyéni járulékbefizetések nyilvántartása bevezetésének szükségességében, az öregségi és rokkantsági biztosítás szétválasztásának fontosságában, és a későbbi folyamatos nyugdíjmodellezés kívánatosságában. A NYIKA működésének egyik legfontosabb eredménye lett egy hatástanulmány, amely öt különböző lehetséges nyugdíjrendszer-paradigma 2050-ig (életméleti szinten 2100-ig) végigvonuló hatásait számítja a várható bevételek, kiadások, nyugdíjszintek és egyéb jellemzők terén. A NYIKA zárójelentése ezen eredmények tárgyilagos bemutatását tartalmazza, a testület által elfogadott állásfoglalás nélkül. A testület ugyanis a politika feladatának tekinti a nyugdíjrendszer által ellátandó funkciók meghatározását, amelyekhez aztán idomítani lehet pél-

dául az általuk kidolgozott öt lehetséges paradigma legmegfelelőbbikét az aktuális gazdasági jellemzők és várható kilátások figyelembevételével.

MATITS ÁGNES: PONTRENDSZER ÉS ALAPNYUGDÍJ – EGY LEHETSÉGES PARADIGMA

Az előadó az Augusztinovics Máriával a NYIKA számára kidolgozott lehetséges nyugdíjreform elképzeléseit ismertette, amely a következő alapkérdésekre általuk legmegfelelőbbnek tartott válaszokra épült:

- Mennyi legyen a nyugdíj?
- Hogyan lehessen nyugdíjjogosultságot szerezni?
- Mi legyen a járulék és a nyugdíj viszonya?
- Kell-e alapnyugdíj, és ha igen, rászorultsági vagy általános alapon?
- Mennyi a szükséges járulékszint?
- Milyen intézmények kellenek a rendszer működtetéséhez?

Mivel a fentiekre többféle válasz képzelhető el, ezek mentén vált külön a NYIKA által befogadott ötféle nyugdíjreform-tervezet, amelyek közül az egyik a most ismerttetendő.

Mivel a szerzők átlátható és követhető munkanyugdíjat szerettek volna megtervezni, más egyéb okok mellett ezért is döntöttek az úgynevezett *pontrendszer* mellett, amelyben a pontok gyűjtése a mindenkori átlagbérhez kötött pontértékek gyűjtésén alapul. Ezt a végletes idős-kori szegénység elkerülésére egy, nem járulékokból finanszírozott alapnyugdíj bevezetésének javaslatával is kiegészítették. Számításukat az összehasonlítási alapul vett 2006. évi nyugdíjrendszerben elért átlagos ellátási szint megtartásával végezték, ami azonban a nyugdíjaknak a befizetett járulékokhoz való szorosabb

kötődésével a várható tényleges nyugdíjak eloszlásának megváltozásához vezetett. Mivel a nyugdíjformula az életpálya alatti összes befizetést figyelembe veszi, és a befizetésektől jól definiált módon függő nyugdíjakat eredményez, ezért általánosságban igazságosabbnak mondható, továbbá *munkára és járulékfizetési hajlandóságra ösztönző hatása* várható.

A paradigma legfontosabb jellemzői a következők: 2013-as bevezetés, amikor minden megszerzett jogosultságot pontokra váltanak át. Az alapnyugdíj 65 éves életkor után mindenkinek járna, mértéke bérindexszel növekedő, 2007-es értéken számolt 37 ezer forint (ez hozzávetőleg a nettó átlagkereset 35–40 százaléka). A munkavállalók minden évben pontokat gyűjtenek: egy pont megszerzése az adott évben az átlagos bérjövedelem után fizetett járulékok után kapható, minden ettől eltérő bér után lineárisan meghatározandó, várhatóan tört pontszám kapható (tehát például az átlagbér kétszerese után fizetett járulékok után két pont, 2 és félszerese után 2,5 pont). A járulékok mértéke ezzel összhangban a bruttó bér 15 százaléka az öregségi nyugdíjra vonatkozóan (a magánnyugdíjpénztári befizetés 4 százalék lenne, a rokkantsági járulékkulcs pedig 9 százalék). Mindezek eredményeként egy pont nyugdíjba menetelkor számított értéke az akkori nettó átlagjövedelem 0,0116-szerese. Azaz például 40 összegyűjtött pont után (ami származhat akár negyven éves átlagjövedelmű életpályából, akár húszéves, az átlagjövedelem kétszeresével megegyező bérpályából) a következő nagyságú kezdőnyugdíj adódik:

$$40 \times 0,0116 \times b = 0,464 \times b,$$

ahol b a nyugdíjba menetel évében az átlagbér, amelynek így 46,4 százaléka a nyugdíj. Ezzel a módszerrel garantálható, hogy azok, akik kétszer többet fizettek

be a rendszerbe, mindig kétszer akkora nyugdíjat kapjanak.

Nagyon érdekes érvek szólnak az alapnyugdíj általánossá tétele mellett. A rászorultság mérése nagyon bonyolult szabályozást igényelne, amelynek adminisztrációs és elbírálási összetevői nagy bizonytalanságot és korrupciós kockázatot jelentenének. Összességében nem érné el a kívánt hatást, vagy csak nagyon drágán volna esélye erre. Az alapnyugdíj fedezete a költségvetés általános bevételeiből, esetleg egy külön adónemből származna, ami igazságosabb, szélesebb körű szolidaritási elv szerint működne.

Az Augusztinovics Mária és Matits Ágnes által részleteiben kidolgozott paradigma alapvető eleme, hogy amennyiben a kezdetben 0,0116-es relatív pontértéket és a fizetendő járulék kulcsait egymáshoz igazítva kezelnék a demográfiai trendekkel, az adórendszerrel, a bruttó és nettó keresetek egymáshoz viszonyított arányaival együttesen, akkor egy

olyan önfenntartó nyugdíjrendszert kapnánk, amelyben az életpálya mentén várható befizetések megegyeznek a várható kifizetésekkel (ez azonban természetesen nem az egyén, hanem egy közös kockázatú csoport szintjén valósulna meg). Egy olyan nyugdíjrendszert, amelyben egyedül a halandósági kockázatokból eredő újraelosztás jelenne meg, azaz amely csak a korai halál és a hosszú élet eshetőségéből eredő kockázatokat osztaná meg a rendszerben részt vevő munkavállalói közösség jelenlegi és korábbi tagjai között. Természetesen külön figyelmet érdemel erre a rendszerre való gondos átállás megvalósításának a mikéntje.

Az előadás a NYIKA által elkészített mikromodellezés eredményeinek ismertetésével végződött, amelynek részletei szintén megtalálhatók a már említett jelentésben. Mindkét előadás nagy érdeklődés mellett zajlott, az eseményt szerteágazó beszélgetés és vita zárta.

SZEGŐ LÁSZLÓ